ئىندىجىنىس خەلق-ئىندىئانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن پالاكەتلەر ۋە سامىلار

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھېيتاخۇن مەتمىن

www.uyghurkitap.com

ھۆرمەتلىك كىتابخان: قولىڭىزدىكى كىتابچە خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا ئېلىپ بارغان ۋە ئېلىپ بېرىۋاتقان قىرغىنچىلىقلىرىنىڭ تۈپ مەقسىدىنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن تەھرىرلەپ تەييارلىنىپ ئېلىكتاپ قىلىپ ئىشلەندى.

ۋەتىنى مۇستەملىكە قىلىنىپ، ئۆزلىرى قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغان ئىندىئان قەبىلىلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن پالاكەتلەرنى ئالدىن سېزەر قېرىنداشلىرىمىزدىن بىرى - ئۆمەرجان ئىمىن يىللار بۇرۇن ۋەتىنىمىزدىكى تورلاردا ئېلان قىلغان ئىكەن، مەن ياۋروپادىكى ئىندىئان خەلق سامىيلار ھەققىدە يازغان ماقالەم بىلەن بىرلەشتۈرۈپ تولۇقلاپ قويدۇم. پايدىلىنىپ قېلىشىڭلارغا تىلەكداشمەن.

ھۆرمەت بىلەن ھېيتاخۇن مەتىمىن

ياۋرۇپادىكى ئىندىجىنس خەلق ـساملار

مەن ئىندىجىنس پىپىل مۇنازىرىسى ئارقىلىق مەلۇم تەشكىلات ياكى داۋا ئىچىدە بەلگىلىك تۆھپىسى بىلەن تونۇلغان كىشىلىرىمىزنىڭ تۆھمەت ئاستىدا قېلىشىنى خالىمايمەن، بىرقىسىم كىشىلەرنىڭ ياكى خىتاي ئالۋاستىلىرىنىڭ ئىندىجىنس غەۋغاسى قوزغاپ دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ ئوبرازىنى يەرگە ئۇرۇپ نۆلگە چۈشۈرۈۋىتىشىنىمۇ خالىمايمەن،شۇنداقلا بىرەر كىمنى ئاقلاش ۋازىپەممۇ يوق،سىياسەت ۋە سىياسەتۋازلىقنى ياقتۇرۇپمۇ كەتمەيمەن.لېكىن مەن مەنسۇپ بولغان ئۇيغۇرنىڭ ئىندىجىنس دەپ ئاتىلىپ قېلىشىدىن بىئارام بولىمەن،غەرپنىڭ ئىندىجىنس پىپىلغا قىلغان قىلمىشلىرى تۈپەيلى ئېنگىلىزلار ماكانلىشتىشن بۇرۇنقى ئاۋىستىرالىيەدىكى ئابورجىنلار ۋە ئامېرىكىدىكى قىزىل تەنلىكلەرگە ھىسداشلىق بىلدۈرىمەن،ئىسپانىيەلىك مۇستەملىكىچىلەرنىڭ لاتىن ئامېرىكىدا ئېلىپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

بارغان ئاسسىمىلاتسىيە ۋە بويسۇندۇرۇش قىلمىشلىرىنى زىنھار قوبۇل قىلمايمەن.بىرقەۋمنىڭ يەنە بىرقەۋمنى بۇزەك قىلىشى ۋە يۇرتىنى تارتىۋېلىپ دېموكراتىيە ئېلىپ كېلىشىنىمۇ،تەرەققى قىلدۇرۇش نامىدا يۇتۇۋېلىشىنىمۇ ھەتتا پەتھى قىلدۇق دەپ بويسۇندۇرۇشىنىمۇ قەتئى قوبۇل قىلمايمەن.كولۇمبۇسنىڭ ئامېرىكىغا ئاياق بېسىشىنى ئامېرىكىنى كەشىپ قىلدى دېگىنىمۇ تامامەن پەدەزلەنگەن گەپ،كولۇمبۇس ئامېرىكىنى بېسىۋېلىشنىڭ يولىنى ئاچقان كىشى دېسەك جايىدا بولىدۇ،مەن ئادالەت نوقتىسىدىن شۇنداق قارايمەن.

ئۇتنى كىم تۇتقان بولسا شۇنىڭ قولى كۆيىدۇ،شەرئەت كەسكەن بارماق ئاغرىمايدۇ دەيدىغان ئىدىئوم بويىچە بەزى چۈشەنچىلىرىمنى ئورتاقلاشماقچىمەن:

ئۇيغۇر داۋاسىنى ئېلىپ بېرىۋاتقانلار بۇندىن كېيىن دىققەت قىلغاي!

ياۋرۇپانىڭ مەن ھەرگىز قوبۇل قىلمايدىغان قىتئە ئاتلاپ مۇستەملىكىچىلىك قىلىش ئۆتمۈشىدىن

باشقا يەنە ياۋرۇپا ئىچىدە سامى ۋە يەھۇدى ھەتتا سىگانلارغا قارىتا يۈرگۈزگەن بەزى ئېچىنىشلىق ئۆتمۈشلىرى بار،گېرمانىيەدىكى، چېخىيەدىكى نازىي كامپلىرى،پۇداپەشت،پولشادىكى يەھۇدى قىرغىنچىلىقى خاتىرە ئابىدىلىرى ھېلىھەم گۇۋاھچى سۈپىتىدە شاھىت،ئۇنى ھەركىم ئىزدىنىپ بىلىۋالالايدۇ.ساملار بىزگە ئوخشاش قىرغىنچىلىققا ئۇچرىمىغان بولسىمۇ نۇرغۇن يەكلىنىش،كەمسىتىلىشكە دۇچ كەلگەن. ھېلىھەم تەلەپ قىلىۋاتقان بەزى ھەق-ھوقۇقلىرى بار.

ساملار يەرلىك خەلق يەنى شۇ جاينىڭ قەدىمقى ئىگىلىرى دەپ قوبۇل قىلىنىسمۇ ياۋرۇپادىكى ئىندىجىنس پىپىل يەنى تاغلاردا ياشايدىغان ئىپتىدائى خەلق دەپ قارىلىدىكەن.

ساملارنىڭ دۇنيا ساملار ئۇيۇشمىسى (www.saamicouncil.net)ناملىق چوڭ تەشكىلاتلىرىدىن باشقا ھەردۆلەتتە يەرلىك تەشكىلاتلىرىمۇ بار ئىكەن.

دۇنيادا ساملارنىڭ ئومۇمى نوپۇسى تەخمىنەن 100،000 ئەتراپىدا بولۇپ نورۋېگىيەدە 60،000 ئەتراپىدا،شۋىتسىيەدە 36،000

ئەتراپىدا، فىنلاندىيەدە 10،000
ئەتراپىدا،روسىيەدە 2.000 ئەتراپىدا سامى
ياشايدىكەن.سامىلارنىڭ
ئاككالا،ئىنارى،كېمى،لۇلە.نورتەم،پىتە،سكولت،
تېر،سوۋتېرن،ئۇمە قاتارلىق تىل شۋېلىرى بار
ئىكەن،ئۇلارنىڭ يېرىمى لۇتېريان مەزھىبىدىكى
خىرىستىيان،يېرىمى پارسلاۋيان مەزھىبىدىكى
خىرىستىيان يەنە ئاز بىرقىسمى شامان ئىكەن .
(https://en.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1mi_people)
مەن فىنلاندىيەنىڭ سامىلار ياشايدىغان قۇتۇپ
رايۇنىغا بىرىپ باقتىم،گەرچە بۈگۈن باشقا
مىللەتلەر بىلەن ئوخشاش ھەق-ھوقۇققا ئىگە
بولغاندەك كۆرۈنسىمۇ،ئۇلارنىڭ سىماسىدىن
ئۆتمۈشنىڭ دىشۋارچىلىق كەچۈرمىشلىرىنى
كۆرگەندەك بولدۇم.
ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ مەسىلىگە كەلسەك،خۇددى
ئوغرى-قاراقچىلار ئۆزىنىڭ ئاشۇ ناكەس ھۈنىرىنى
بىر-بىرىدىن ئىلھام ئېلىپ ئۆگىنىپ ماڭغانغا
ئوخشاش مۇستەملىكىچىلەرمۇ بويۇنتۇرۇقىغا
ئېلىۋالغان مىللەتنى قانداق بويسۇندۇرۇش،قانداق

يوق قىلىش تاكتىكىلىرىنى بىر-بىرىدىن ئۆگۈنۈپ ماڭىدىكەن.خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىمۇ ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاننى بېسىۋالغان كۈندىن باشلاپ قەدەممۇ-قەدەم ئىلگىرىلەپ بۇگۈنكىدەك ئەڭ ۋەھشىيانە باستۇرۇش، بىزنى پۈتۈلەي يوق قىلىۋېتىش شۇم نىيىتىنى ئىجرا قىلىۋاتىدۇ.خىتاي بىزدە 56 مىللەت بار دەپ قويۇپ ئارقىدىن ھەممىسى جۇڭخۇئا مىللىتى دەپ كەلدى.ئۇيغۇر،تىبەت ۋە موڭغۇل قاتارلىق قەۋملەردىن باشقا ھەممىسنى ئاساسەن ئاسسىملاتسيە قىلىپ ئىرىتىۋەتكەن خىتاي ،بىز ئۇيغۇرلارنى 70 يىلدىن بۇيان ئاستا-ئاستا ئاسسىملاتسيە قىلىشنىڭ نەتىجە بەرمىگەنلىكىنى ھىس قىلىپ 2016-يىلدىن باشلاپ جازا لاگىرلىرنى قۇرۇشقا باشلىدى ۋە نەچچە مىليۇن خەلقىمىزنى يوق قىلىۋەتتى. ئاتالمىش ئۇيغۇر ئاپتۇنۇم رايۇنى ئىسمىدىن ئۇيغۇرنى تەلەپپۇز قىلماسلىق باسقۇچىغا ئۆتكەن ۋە ئاپتۇنۇم رايۇنلۇق مەمۇرى سالاھيەتنى بىكار قىلىش تەشەببۇسلىرنى ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان خىتاي ھۆكىمىتى ئەتە قويۇپ

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرلارنى ئىندىجىنس پىپىل دەپ ئېلان قىلىسا،ئۇچاغدا قانداق قىلىمىز؟
تارىختا نەچچە ئون دۆلەت قۇرغان ئۇيغۇر قەۋمىنىڭ ئىندىجىنس پىپىل قاتارىغا كىرىپ قالماسلىقىمىز ئۇچۇن داۋاگەرلىرىمىز بۇندىن كېيىن ئىندىجىنس پىپىل يىغىنلىرىدىن يىراق تۇرۇشى، رەسسامىلىرىمىز ئۇيغۇر ئوبرازىنى سىزغاندا مايماق تۆگىنى يېتىلەپ كېتىۋاتقان،ئوتتۇرا ئەسىرنى ئەسلىتىدىغان ئىپتىدائى ئىنسان قىياپىتىنى سىزىشتىن قول ئۈزۈشى كېرەك.شۇنداقلا ئۆزىنى ئۇيغۇر دەپ بىلىدىغان ھەربىر ئۇيغۇر زامانىنىڭ ئىلغار مائارىپى بىلەن ئۆزىنى قۇراللاندۇرۇشى،قىلغان ئىشىنى ئەڭ ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىپ بەئەينى بەنى ئىسرائىل قەۋمىنىڭ قايتىدىن قەت كۆتۈرگىنىدەك زامانىنىڭ كەينىدە قالماسلىقى،ئالالاھنىڭ ئاغامچىسىغا مەھكەم ئېسىلىپ دىن-ئىماندىن يىراقلاشماسلىقى كېرەك.ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ۋەتەن ئىچىدە ئۇيغۇر بولۇپ ئىلەلئەبەت ياشىشى خىتايغا ئاسسىملاتسىيە بولۇپ كەتمەسلىك بولسا،چەتئەلدىكى ئۇيغۇرنىڭ

مىللەتنى ساقلاپ قېلىشىدىكى يېگانە قۇرالى ئىسلامدىن يىراقلاشماسلىقىدۇر.

ئىندىجىنىس خەلقىنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى ياكى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى ئىندىجىنىس پىپىل ئىپتىدائى قەۋم بولۇپ ھورۇن،مەدەنىيەت ساپاسى تۆۋەن كىشىلەر توپىنى كۆرسىتىدىكەن.

ئاخىرىدا شىمالى ياۋرۇپادىكى بىرقىسىم تەشكىلاتلار بۇندىن كېيىن سامىلارنىڭ يىغىن-يىغىنلىرىغا بارمىسا بولغۇدەك،سامىلار چاقىرغان يىغىنغا بېرىپ ئۆزىمىزنى ئىندىجىنىس پىپىل قاتارىغا زورلاپ تىققانىنىڭمۇ پايدىسى يوق.ب،د.ت دىكى يىغىنلاردىمۇ بۇندىن كېيىن ئىندىجىنىس پىپىل يىغىنلىرىغا قەتئى كىرىپ سالماسلىقنى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى رەئىسى ھۆرمەتلىك دولقۇن ئەيسا ئەپەندىمدىن ۋە باشقا داۋاگەرلەردىن تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنىمەن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئىندىئانلار مەدەنىيتىنىڭ ھالاكىتى

غەربىي ياۋرۇپا تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ
مۇستەملىكىچىلىك ھىيلىسى
ئۆمەرجان ئىمىن

«ئىندىئانلار ،ئابورجىنلار، پولىنىزىيانلار... دۇنيا سوراپ
باققان خەلقلەر ئىدى .تاجاۋۇزچىلارنىڭ بالاخور نەپسى ئۇلارنى
يەپ كەتتى»
(ماركىس).

بۇ مۇستەملىكىچىلىك تارىخى ئىنسانىيەت
سالنامىسىگە قانلىق قىلىچ ۋە يالقۇنلۇق ئوت تىلى
بىلەن يېزىلىپ قالدى. كولۇمبونىڭ
مۇۋەپپەقىيتى ئىندىئانلار(قىزىلتەنلىكلەر)غا
قىيامەت ئېلىپ كەلدى.ئۇ1513 يىلى تۇنجى
بۇلۇپ ئامېرىكا قىتئەسىدە مۇستەملىكە ئورناتتى.
شۇنىڭدىن كىيىن
ئەنگلىيە،فىرانسىيە،پورتىگالىيە،ۋە گوللاندىيە

مۇستەملىكىچىلىرى ئارقائارقىدىن قوشۇن كىرگۈزۈپ، ئىسپانىيە بىلەن مۇستەملىكە تالاشتى. بىر ئەسىرگە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە پۈتكۈل ئامېرىكا قىتئەسى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ تۆمۈر تاپىنى ئاستىدا قالدى . تاجاۋۇزچى ئەل ھۆكۈمەتلىرى ئىندىئانلارنى قۇل قىلىش جەريانىدا مۇستەملىكىچىلىك ھېلىسىنىڭ ئۈلگىسىنى ياراتتى.

1. ئەپسانە - رىۋايەتلەر ئارقىلىق كېڭەيمىچىلىك قىلىش ھېلىسى

ياۋرۇپالىقلار كولۇمبو خاتىرلىرى ئارقىلىق ئامېرىكا قىتئەسىنىڭ سىرلىق جۇغراپىيىلىك مۇھىتى، ئىندىئانلارنىڭ غەلىتە قىياپىتى ۋە ئۆزگىچە تۇرمۇش ئادەتلىرى بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ، ئوتتۇرا ئەسىردە تازا راۋاجلاندۇرۇلغان قەدىمكى يۇنان، رىم ئەپسانە - رىۋايەتلىرىگە رېئاللىق تۈيغۇسىدا قاراشقا ئادەتلەندى. ئەپسانە رىۋايەتلەردە قەيت قىلىنغان ھادىسىلەرنى تېپىش

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېتى
www.uyghurkitap.com

ئۇچۇن ئامېرىكا قىتئەسىگە بېرىشقا بەل باغلىغان تەۋەككۇلچىلەرنىڭ كۆپىيىشى ـ ئىسپانىيە پادىشاھىنىڭ كاللىسىدا كېڭەيمىچىلىك قىلىشنىڭ كۈچۈلدىكىدەك ھېلىسىنى شەكىللەندۈردى .
1513 ـ يىلى تەۋەككۇلچى ئاقسۆڭەك دېرىئان ئىسپانىيە پادىشاھىغا رىۋايەتتىكى« ياشلىق بۇلىقى» (بۇ بۇلاققا چۈمۈلگەن كىشى ياشلىق دەۋرىگە قايتارمىش) نى تېپىپ بىرىش بەدىلىگە زور ئىنئامغا ئېرىشىش كويىدا، خان ئارمىيىسىگە باش بولۇپ ئامېرىكا قىتئەسىگە باردى . ئۇ بارغانلا يېرىدە ئىندىئانلارنى بۇلاقنى تېپىپ بىرىشكە قىستاپ قانلىق قىرغىنچىلىق ئېلىپ باردى . نۇرغۇن جايلاردا مۇستەملىك بايرىقىنى تىكلىدى. بىر نەچچە يىلدىن كىيىن دىرىئان پادىشاھىنىڭ يول يورىقى بويىچە ھازىرقى فىلورىدا ۋە باھاما ئارلىنى «ياشلىق بۇلىقى » جايلاشقان ئورۇن قىلىپ بېكىتىپ ،بۇ جايدىكى ئىندىئانلارنى قىرىپ تۈگىتىۋەتكەندىن كېيىن ،

بۇ رايۇندا ەربي شتاپ تەسس قىلدى. 16 ئەسرنىڭ باشلىرىدا فلورىدا ۋە باھاما ئارلى ئىسپانىيەلىكلەرنىڭ ئامېرىكىغا بېرىپ - كىلىشىدىكى مۇەم ستىراتىگىيلىك ئورنى بولۇپ قالغانلىقى «ياشلىق بۇلىقى» قىزغىنچىلىقىنىڭ ەقىقي كۆرۈنىشى ئىدى . 1529يىلى ەربي ئەمەلدار نونيو ئىسپانىيە پادىشاەىغا ئەپسانىلەردىكى «يەتتە ئالتۇن شەەر» نى تېپىپ بىرىشكە ۋەدە بىرىپ ، خىل قۇشۇن بىلەن ئامېرىكا قىتئەسگە باردى. ئۇ ئۆزلۈكسىز تۈردە شىمالغا كېڭىيىپ ، كەڭ جايلارنى ئىستىلاھ قىلغان بولسمۇ ، بۇ ئەپسانىۋى شەەرلەرنى تاپالمىدى . 1540يىلى پادىشاەنىڭ كۆرسەتمىسى بۇيىچە ئۆزى ئىستىلاھ قىلغان شىمالى ئامېرىكا رايۇنىنىڭ يەتتە يېرىدە ۋالى مەكمە ئورگىنى تەسس قىلدى. 1532يىلى مۇستەملىكچى پىسارىرو رىۋايەتلەردىكى «كۆمۈش تاغ،سىماب كۆل »نى تېپىش ئۈچۈن غەربي

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

جەنۇپ تەرەپتىن ئامېرىكا قىتئەسىگە باستۇرۇپ كىردى . ئۇ پېرۇدىكى ئىنكا دۆلىتىنىڭ نۇر چاقناپ تۇرغان ئىبادەتخانىلىرىنى ، ئاپئاق رەڭدىكى شەھەر قۇرۇلۇشلىرىنى «كۆمۈش تاغ» دەپ خىيال قىلىپ ، نۇرغۇن قانلارنى تۆكۈپ بۇ دۆلەتنى مۇنقەرز قىلدى.«سماپ كۆل»نى ئىزدەپ ئارگېنتىناغىچە كېڭەيدى. 1518يىلى خۇئان دېگىل خارۋا ئىسمىلىك مۇستەملىكىچى ئەپسانىلەردىكى «ئامازۇن ئايال چەۋەندازلىرى »نى تېپىش ئۈچۈن ئامېرىكا قىتئەسىگە باردى. كېيىن ئولېلىيانمۇ ئوخشاش مەقسەتتە ئامېرىكىغا قوشۇن باشلاپ باردى. ئۇلار ەازىرقى ئامازون ئورمانلىقىدا توققۇز نەپەر ئايال چەۋەنداز بىلەن ئۇرۇشقاندىن كېيىن ،بۇ جايغا «ئامازون» دەپ نام بەردى. ئۇلار يەنە مايا رايونى ،كالىفورنىيە ،برازىلىيە،چىلى قاتارلىق جايلاردا ئايال چەۋەندازلارنى ئىزدەش ئۇرۇشى ئېلىپ بېرىپ بۇ جايلارنى بېسۋالدى . ـ1519يىلدىن باشلاپ

دېيشىس، پلاسكىس قاتارلىق مۇستەملىكىچىلەر
كۇبادا رىۋايەتتىكى «ئىت باش مايمۇن» ۋە «
ئىت يۈزلۈك ئادەملەر»نى، مايا رايونىدا «سۇ
ئاستىدا ئۇخلايدىغان قەبىلە،چېچى يوق
ئادەملەر،پەتەك ئادەملەر» نى،جەنۇبىي
ئامېرىكىدا « ئىككى باشلىق قۇش، بىر پۇتلۇق
ئادەملەر ۋە « قۇيرۇقلۇق ئادەملەر، شىر بەدەن
قۇش باش ھايۋاننى ئىزدەش ئۇرۇشى قوزغاپ بۇ
جايلارنى بېسىۋالدى. بەزى مۇستەملىكىچىلەر بوي
ئېگىزلىكى ئادەتتىكى سەككىز ئادەمنىڭ بوي
ئېگىزلىكىگە باراۋەركېلىدىغان گىگانت
ئادەملەرنى ھەم سۆزلىيەلەيدىغان ،ئاڭلىيالايدىغان
ئادەم بېلىق لارنى ئىزدەش جەريانىدا كولورادو
،پېرو ،تىنوچدىتلان ،يېڭى گالتىسىيە ،يۇكاتان
يېرىم ئارىلى ،مىسسىپى دېلتا رايونى ۋە تېكساس
دېڭىز ساھىلى،بېرناردىنا ئارىلى قاتارلىق جايلارنى
بېسىۋالدى.مۇستەملىكە قىلىنغان بارلىق جايلاردا
ئىسپانىيەگە قاراشلىق ۋالىي مەھكىمە ئورگىنى

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تەسىس قىلىندى. مۇستەملىكىچىلەرنىڭ قانلىق قىلىچى رىۋايەتنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشقا قادىر بولالمىغان بولسىمۇ ،ئىسپانىيە پادىشاھىنىڭ پۈتكۈل ئامېرىكا قىتئەسىنى ئۆز مۇستاملىكىسىگە ئايلاندۇرۇش نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇردى.

2. دىنى- ئېتىقادىنى ئۆزگەرتىش ھەيلىسى ئىندىئان دىنىدا تۇتېم ئېتىقادى ۋە كۆپ ئىلاھلىق دىن ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى .ئۇلارنىڭ ئىلاھلىرىمۇ ئاجايىپغارايىپ ئوبرازلار تۈسىدە يارىتىلغانىدى.دەسلەپكى مۇستەملىك دەۋرىدىلا ئىسپانىيە ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي روھانىلىرى ، ئۆز ئارمىيىسىگە ئىندىئانلار « ئىنجىل»دا كۆرسىتىلگەن جىن ئالۋاستىلارغا چۇقۇنۇپ ئىنسانىيەتكە ئاپەت تىلەيدىكەن دېگەنلەرنى كەڭ تەشۋىق قىلىپ ، ئىندىئانلارغا بولغان قىرغىنچىلىقنى كەسكىنلەشتۈرگەن ئىدى. 1611-يىلى كوئائو ئېلادىكى سان پېتىر ئەتراپىدا.

يۇقۇملۇق كېسەل تارقالغاندا ، 1558 .يىلى پونساكرا قولتۇقىدا قارا بۇران چىقىپ ئىسپانىيە دېڭىز فىلوتىنى ۋەيران قىلىۋەتكەندە ، روھانىلار بۇ ئىندىئانلارنىڭ جىن،ئالۋاستىلارغا چۇقۇنغانلىقىدىن بولغان دىگەن دىنىي سەپسەپىنى تارقاتقاچقا ، مۇستەملىكىچى ئارمىيە بۇ جايلاردىكى ئىندىئانلارنى پۈتۈنلەي قىرىپ تۈگىتىۋەتكەن. قايسى جاي تەبىئەتنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا ئۇچرىسا شۇ جايدىكى ئىندىئانلارنى قىرىپ يۇقۇتۇش ئەۋج ئالغان ئىدى. خىرىستىئانلار بۈۋى مەريەمنى مۇقەددەس ئانا سۈپىتىدە ئۇلۇغلايدۇ.
ئىندىئانلارمۇ «تون،نچىن»(مۇقەددەس ئانا) نى بارلىق ئىلاھلارنىڭ ئانىسى دەپ قارايدۇ.
ئىندىئانلار يەن،ە قۇياش ئىلاھى بىلەن ئوت ئىلاھىنى كېرىست بەلگىسى بىلەن ئىپادە قىلىدۇ.
ئىندىئان دىنلىرىدىمۇ خىرىستىئان دىنىغا ئوخشاش ئىلاھ يولىدا قۇربان بولغانلارنىڭ روھى

www.uyghurkitap.com

ئىلاھ بولۇپ تۇغۇلىدۇ دېگەن تەلىمات ئاساسى ئورۇندا تۇرىدۇ. مۇستەملىكىچىلەر بۇ تاساددىبي ئوخشاشلىقنى دەستەك قىلىۋېلىپ ، ئىندىئانلارنى سىلەر بۈۋى مەريەمنىڭ باشقا بىر ئۇرۇقىدىن دەپ ئالداپ ، خرىستىئان دىنىغا بەيئەت قىلىشقا زورلىغان. ئۇلار يەنە ئىندىئان بۇتخانىلىرىدىكى كىرىست بەلگىلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېيسانىڭ ھەيكىلىنى ئورناتقان. ئىندىئانلار بۇنى كىچىك ئىش دەپ بىلىپ چۈشۈنۈۋەرگەن. خرىستىئان دىن تارقاتقۇچىلىرى يەنە قەيەردە يامانلىق ، دىنسىزلىق ئەۋج ئالسا شۇ يەردە بۈۋى مەيرەم روھى پەيدا بولىدۇ دېگەننى يەرلىك ئاھالىگە تەشۋىق قىلىش بىلەن بىرگە، ياۋروپادىن بۈۋى مەريەم ھەيكىلىنى توركۈملەپ يۆتكەپ كىلىپ ، ئىندىئانلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان ، قارشىلىق كۈچى كۈچلۈك جايلاغا مەخپىي كۆمگەن. بىر مەزگىلدىن كىيىن ، سېتىۋېلىنغان ئىندىئان كاھىنلىرى

بۇلارنى بايقاپ قالغان ۋە خەلققە ئىلاھىيلاشتۇرۇپ
تەشۋىق قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ جايلار قان
تۆكۈلىدىغان ،ئاھالىلار تارقاقلاشتۇرۇلىدىغان ھەم
كاتتا چېركاۋلار قەد كۆتۈرىدىغان ئورۇنغا
ئايلىنىپ قالغان. 1565 ـ 1517يىللار ئارىلىقىدا
پەقەت مېكسىكىدىلا 200 دىن ئارتۇق ئورۇندا
بۈۋى مەريەم ھەيكىلى بايقالغان. مۇستەملىكىچىلەر
يەنە ئىندىئانلارنىڭ ئالەم كۆزىتىش مۇنارلىرى،
قۇياش ئېھراملىرى ۋە ئىبادەتخانىلىرى ئۈستىگە
چېركاۋلارنى سالغان. ئىندىئان بۇتلىرىنى چېقىپ
،ئورنىغا ئىندىئان بۇدلىرى شەكلىدە نىقاپلانغان
خىرىستىئان بۇدلىرىنى تۇرغۇزغان. كېرىست
بەلگىلىرىنىمۇ ئىندىئانلار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان
بۇيۇملار بىلەن ياسىغان. خىرىستىئان دىنى
بايراملىرى ۋە نەزىر ـ چىراق كۈنلىرىنى ئىندىئان
كالېندارى بويىچە يەرلىك بايرام كۈنلىرىگە
توغرىلاپ ئورۇنلاشتۇرغان. ئىندىئانلارنى
خىرىستىئان دىنلىرىغا قۇبۇل قىلىش

رەسمىيەتلىرىنىمۇ ئاددىيلاشتۇرۇپ
،كۈنىگە 6مىڭدىن 15مىڭغىچە ئادەمنى دىنغا
كىرگۈزگەن. چېركاۋلاردىكى بۇۋى مەريەم
بۇدلىرىغا «تونەنچىن» دەپ ئىسىم قويغان.
ئىندىئانلار يۇقىرىقى ئۆزگىرىشلەرنى شەكىل
جەھەتتىكى ئىش ەىسابلاپ ئاسانلا كۆنۈپ كەتكەن.
ئۇلار خىرىستىئان بۇتلىرىنىڭ ئارقىسىغا ئۆز
بۇتلىرىنى يوشۇرۇپ قويۇپ مەخپىي چوقۇنغان.
چېركاۋلار ئاستىغا ئۆز بۇتلىرىنى كۆمۈپ قويغان.
چېركاۋ تۈۋرۈكلىرىگە ئۆز دىنىي دۇرۇتلىرىنى
يېزىپ قويغان. خىرىستىئان دىنى ئۇسسۇللىرىنى
ئارىلاشتۇرۇپ ئوينىغان .مۇستەملىكىچىلەر بۇ خىل
پاسسىپ قارشى تۇرۇشنى بىلسىمۇ بىلمەسكە
سالغان .ئۇلار ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ
كېيىنكى ئەۋلات ئىندىئانلارنىڭ بۇ خىل مەخپى
« قورساق كۆپۈكى » نى ئاستا-ئاستا ئۇنتۇپ
كېتىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. گەرچە ئامېرىكا
قىتئەسىنىڭ يېرى كەڭ، ئاھالىسى شالاڭ بولۇش

ئالاھىدىلىكى تۈپەيلى ، مۇستەملىكىچىلەرنىڭ
ئىندىئانلارنى دىنسىزلاندۇرۇش ھىيلىسى
تەلتۆكۈس ئۇنۇم بەرمىگەن بولسىمۇ ،لىكىن ئۆز
دىنىدىن يۈز ئۆرىگەن ئىندىئانلاردا ئېتىقادسىزلىق
،ئەسلىنى ئۇنتۇش خاھىشلىرى ئەۋج ئىلىپ
كەتكەن.

3. مەدەنىيەتنىڭ جان تومۇرىنى ئۈزۈۋېتىپ
روھنى ئۆلتۈرۈش ھىيلىسى
ياۋروپادا تۇنجى بولۇپ قۇياش تەلىماتىنى
ئوتتۇرىغا قويغۇچى برونىي رىم مەيدانىدا
كۆيدۈرۈلىۋاتقان 1600يىللاردا ،ئىندىئانلار مايا ،
ئىنوچىدىتلان ۋە تۇئىتغۇلكان شەھەرلىرىدىكى ئالەم
كۆزىتىش مۇنارلىرىدا ئۆزلىرى كەشىپ قىلغان
تېلېسكوپ بىلەن كۈننىڭ كۆيۈش ۋاقتىنى ، ئاي،
زۆھرە يۇلتۇز ۋە باشقا سەييارىلەرنىڭ دەۋرىيلىك
ئايلىنىش ۋاقتىنى توغرا ھېسابلاپ چىقىۋاتاتتى.
ئىندىئانلارنىڭ پۇختا مەدىنىيەت تورى

مۇستەملىكىچىلەرنىڭ « ئىندىئانلارنى بويسۇندۇرۇش ـ ياۋايى ھايۋانلارنى كۆندۈرگەنچىلىك ئاسان ئىش» دېگەن خىيالىنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. مۇستەملىكىچىلەر بىر مەزگىللىك ھودۇقۇش قورقۇشتىن كېيىن، ئىندىئان مەدىنىيىتىنىڭ ئىچكى مېخانىزىمىدىكى سەلبىي خۇسۇسىيەتنى بايقىۋالدى. كاھىنلار پۈتكۈل ئىندىئان جەمئىيىتىنىڭ يۇقىرى تەبىقىسى ۋە زىيالىيلار قاتلىمى ئىدى. ئۇلار پۈتكۈل ئىندىئان جەمئىيىتىنىڭ ئىلىم ـ پەن، مەدىنىي ـ مائارىپ ۋە مەنىۋى پائالىيەت ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئالغۇچىلار، ئۇلار يەنە ئىگىلىك باشقۇرۇش، ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىش، جەمىيەت تەرتىپىنى تۈزەش قاتارلىق پائالىيەتلەرگىمۇ يېتەكچىلىك قىلاتتى. چىن مەنىسىدىن ئېيتقاندا، پۈتكۈل ئىندىئان مەدىنىيىتى «كاھىن» نامى بىلەن ئاتالغان يۇقىرى تەبىقە دىندارلار سىنىپىغا مەنسۇپ ئىدى. كاھىنلار دىنىنى خەلقنى

كۆڭۈلدىكىدەك قول قىلىشنىڭ ۋاستىسى قىلىنۋالغانىدى. ئۇلار ئۆزلىرى ئېرىشكەن بارلىق بىلىملەرنى ئىلاھىي ۋەھىي سۈپىتىدە خەلققە يەتكۈزەتتى.خەلق بارلىق ئورۇنلاشتۇرۇشلارنى تەڭرىنىڭ ئىرادىسى دەپ بىلىپ ،شەرتسىز بويسۇناتتى ھەم كاھىنلارنى «ئەۋلىيا» دەپ ئۇلۇغلايتتى. كاھىنلار ئۆزلىرىنىڭ مەدىنىيەت يارىتىش تەجرىبىلىرىنى ئىنتايىن مەخپىي تۇتاتتى، ئۆز پەرزەنتلىرىنىلا ئىز باسار ئەۋلىيا قىلىپ تەربىيلەيتتى، خەلقنى ھەرگىز ئارىلاشتۇرمايتتى. بىر كاھىن ئۆلسە ئورنىغا بىر كاھىن پەرزەنت ئىز باسار بولاتتى، خەلق پەقەت ئانا تىلى ،ئورۇش، ئىلاھلارغا چوقۇنۇش ۋە ئېغىر ئەمگەكتىن باشقا ھېچنىمىنى بىلمەيتتى، يېزىق بىلىدىغان بىرمۇ پۇقرا بولمايتتى. ئىندىئان مەدەنىيتى ماھىيەتتە « كاھىنلار مەدىنىيتى» ئىدى. ئىندىئان مەدىنىيتىنىڭ جان تومۇرى ئاخىرى ئىسپانىيە مۇستەملىكچى ئارمىيىسىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

باش روھانىيسى دىئوگو .د.راندانىڭ قانلىق
قىلىچىدا كېسىپ تاشلاندى. 1562 .يىلى راندا
ئامېرىكىنىڭ پۈتكۈل ئىسپان تاجاۋۇزچى
ئارمىيىسىگە ئىندىئان كاھىنلىرىنىڭ نەسلىنى
قۇرۇتىۋېتىش ،ئىندىئان تىل يېزىقىدىكى كىتاب ۋە
ھۆججەتلەرنىڭ بىرىنىمۇ قويماي كۆيدۈرۈۋېتىش،
كاھىنلارنىڭ بارلىق ئەسلىھەلىرىنى بۇزۇپ تاشلاش
بۇيرۇقىنى بەردى. شۇنىڭدىن كېيىنكى 40 يىلدا
مۇستەملىكىچىلەر « كاھىنلار جىن ئالۋاستىلارنىڭ
يەر يۈزىدىكى ۋەكىلى» دىگەننى باھانە قىلىپ
،400 مىڭدىن ئارتۇق كاھىننى
ئۆلتۈردى.پايدىلىنىش مەقستىدە ساقلاپ قالغان
ئاز ساندىكى خائىن كاھىنلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا
كاھىنلارنىڭ نەسلىنى پۈتۈنلەي قۇرۇتۇۋەتتى.
نەچچە مىڭ يىللىق ئىندىئان مەدىنىيىتىنىڭ
جەۋھەرلىرى مۇجەسسەملەشكەن كىتابلارنى «
ئالۋاستىلار قوللانمىسى» دەپ پۈتۈنلەي
كۆيدۈرۈۋەتتى. مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرىنى بۇزۇپ

تاشلىدى. ئالىملار كىيىنكى 300 يىل جەريانىدا قاتتىق ئاختۇرۇشلار بەدىلىگە ئاران تۆت پارچە كىتابنى قولغا چۈشۈرگەن بولسىمۇ، ئىندىئان يېزىقىنى بىلىدىغان بىرمۇ ئادەم بولمىغاچقا ،ئوقۇش مۇمكىن بولماي، مۇزېي بۇيۇمى بولۇپ كەتتى. ئىندىئان مەدەنىيىتىنىڭ سەلتەنىتى پەقەت خارابىلاردىلا ساقلىنىپ قالدى. ۋەتىنىدىن ،دىنىدىن ۋە مەدىنىيەت ئىزچىللىقىدىن ئايرىلغان ئىندىئانلار بىراقلا روھسىزلىنىپ جەڭگىۋارلىقىنى يوقاتتى.

4. مەدەنىيەت كۆچۈرۈپ كېلىپ شالغۇتلاشتۇرۇش ھېيلىسى

مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارنىڭ مىللىي مەدەنىيىتىنى خارابىلاشتۇرۇشقا باشلىغان دەسلەپكى مەزگىللەردە ئوتتۇرا ئەسىر ياۋروپا مەدىنىيەت ئەنئەنىلىرىنى ھەر خىل شەكىللەر ئارقىلىق ئامېرىكىغا كۆچۈرۈپ ئاپىرىپ ئىندىئانلارغا مەجبۇرىي تاڭغانىدى.

مۇستەملىكىچىلەر ئامېرىكا قىتئەسىگە قەدەم باسقان كۈندىن باشلاپ بۇ جايدىكى تاغ تىزمىلىرى ، دەرياكۆللەر، ئورمانلىق، ئارال، دېڭىز بوغۇزلىرى، شەھەر ۋە يېزا ـ كەنتلەرنى خىرىستىئان دىنى ئەۋلىيالىرىنىڭ ئىسمى ۋە خرىستىئان دىنى بايرام ناملىرى بىلەن ئاتاپ ماڭغان. كولۇمبو غەربىي ھىندى تاقىم ئاراللىرىغا 1492 يىلى 12 ئاينىڭ 25 كۈنى يېتىپ بارغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئارالدىكى تۇنجى بارغان كەنتكە « ئەيسانىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرلەش كەنتى» دەپ ئىسىم قويغان. بۇ ئارالنى « كىچىك ئىسپانىيە ئارىلى» دەپ ئاتىغان. پەقەت مېكسىكىدىلا 1756 ئورۇنغا مەريەم، 221 ئورۇنغا بۈۋى مەريەم دەپ نام بېرىلگەن. ياقۇپ ، يۈسۈپ نامى بىلەن ئاتالغان جايلار ئىنتايىن كۆپ بولغان ، ئەسلى يەر- جاي ناملىرى پۈتۈلەي بىكار قىلىنغان. مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارنىڭ يەرلىك

بايراملىرىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ، مەخسۇس ۋاقىت ئاجرىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ، خىرىستىئان دىنىي بايراملىرىنى ئىندىئان كالىندارى بويىچە يەرلىك بايرام كۈنلىرىگە توغرىلاپ ئۆتكۈزگەن ، يەرلىك دىنىنى بايراملارنى ئاددى شەكىلدە ، خىرىستىئان دىنى بايراملىرىنى داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈش شەكلى ئارقىلىق ئىندىئانلارنى خىرىستىئان بايراملىرىغا قىزىقتۇرغان. مۇستەملىكىچىلەر ئۆلچەم بىرلىكلىرى ، پۇل بىرلىكلىرى جەھەتتە پۈتۈنلەي ياۋروپا ئۇتتۇرا ئەسىر ئۇسلۇبىنى ئۇمۇملاشتۇرغان.

1522 .يىلىدىن باشلاپ ئامېرىكا قىتئەسىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا مۇناستىر، شەھەر قۇرۇش ئەۋج ئالغان. شەھەر لاھىيلەش، باشقۇرۇش ۋە مەمۇرىيەت تەشكىلى قۇرۇلمىسى جەھەتتە ئىبىرىيە يېرىم ئارىلىدىكى ئۈلگىلەرنى كۆچۈرۈپ كەلگەن. يول قاتنىشى جەھەتتە ، ياۋروپا ئۇسلۇبىدىكى شاخمات تاختىسى شەكىللىك لاھىيەنى قوللانغان.

www.uyghurkitap.com

بىناكارلىق تېخنىكىسى ۋە شەھەر ئىستىراتېگىيىسى جەھەتتە ئىندىئان ئۇسلۇبى ئاساس قىلىنغان بولسىمۇ ، بىناكارلىق بىزەكچىلىكى جەھەتتە، ئىتالىيە رەسسامىلىق ئۇسلۇبىدىن ۋە ئوتتۇرا ئەسىر ھەيكەلتاراشلىق ، ئويما نەقىشچىلىك ھەم بوياقچىلىق تېخنىكىسى كۆچۈرۈپ كېلىنگەن. نەتىجىدە ، ئىندىئانلارنىڭ ئەنئەنىۋى بىناكارچىلىق مەدەنىيىتى خاراپلاشقان. مۇستەملىكىچىلەر تارىخ تەزكىرچىلىك ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەتنى راۋاجلاندۇرۇپ ئۆزلىرىنىڭ تاجاۋۇزچىلىق تارىخى بۇرمىلانغان تارىخنامىلەرنى ياساپ چىققان. ئەدەبىي ئەسەرلەردە ئۆزلىرىنىڭ ئىندىئانلارنى قىرىپ قۇل قىلغان ئىپلاسلىقلىرىنى « ئەيسا يولىدا قىلىنغان مۇقەددەس ئۇرۇش » سۈپىتىدە تەسۋىرلىگەن .مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئان سەنئىتىنىڭ ھەرقايسى ژانىرلىرىنى خالىغانچە بۇزۇپ پايدىلانغان. ئىندىئانلارنى ياۋروپا كىيىملىرىنى كىيىپ ، ياۋرۇپاچە گىرىم

قىلىپ ئىندىئان سەنئىتىنى ئورۇنلاشقا
مەجبۇرلىغان . ئىندىئان تىياتىرلىرىنىڭ
تەسىرلىك مۇزىكىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ، ئورنىغا
خىرىستىئان دىنى مۇناجاتلىرىنى سەپلىگەن
.ئىندىئان مۇزىكىلىرىغا خىرىستىئان دىنى
مەدھىيە تېكىستلىرىنى كىرگۈزۈپ ، سېغىنىش
پائالىيەتلىرىدە ئىندىئانلارنى يۇقۇرى ئاۋازدا
ئوقۇشقا مەجبۇرلىغان. ئىندىئان مۇزىكانتلىرىنىڭ
ئەنئەنىۋى مىللىي چالغۇلارنى چېلىشنى چەكلەپ ،
ياۋروپا چالغۇلىرىنى چېلىشقا قىستىغان. ئىندىئان
ئۇسسۇللىرىنىمۇ خالىغانچە بۇزۇپ ، ھەممىنى
ئەيسانى ، خىرىستىئان دىنىنى مەدھىيەلەيدىغان،
خىرىستىئان ئۇسسۇلى قىلىپ ئۆزگەرتىۋەتكەن
.رەسساملىق ، ھەيكالتاراشلىق جەھەتتىمۇ ئىندىئان
سەنئەتكارلىرىنى ئەنئەنىۋى ئۇسلۇپتىن قول
ئۈزۈشكە مەجبۇرلىغان. قىسقىسى :
مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئان سەنئىتىنى مۇمكىن
بولغان دەرىجىدە بۇزۇپ،ئۆزگەرتىپ ئۆز ئاڭ

سېستىمىسىنى بېيىتقان .مۇستەملىكىچىلەر كېلىشتىن ئىلگىرى « پوچتىكا» دەپ ئاتىلىدىغان ئىندىئان سودىگەرلىرى يۇرتمۇ- يۇرت قاتناپ ، پايدىسىغا ئالماشتۇرۇش شەكلىدىكى ئەنئەنىۋى سودا بىلەن شۇغۇللىناتتى. شەھەرلەردە ئالتۇن- كۈمۈش ، يېزىلاردا كاكاۋۇ مىسپالتا قاتارلىقلار پۇل بىرلىكى قىلىناتتى. مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارنى مۇستەملىكە ئاستىغا ئالغاندىن كېيىن، ئامېرىكا قىتئەسىنى خام ئەشيا مەنبەسى دەپ تونۇپ قالماي ، يەنە ياۋروپادا بازار تاپالمايدىغان ناچار تاۋارلارنى ساتىدىغان بازار ئورنىدىمۇ پايدىلانغان. ئۇلار سۈپىتى ناچار ماللارنى كۆپلەپ يۆتكەپ كېلىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارغا باج ۋە باشقا جەھەتلەردە ئېتىبار بەرگەن. ئىندىئان سودا سېتىقچىلىرىنى ئېغىر باج ۋاستى بىلەن قىسىپ روناق تېپىش ئىمكانىيىتىدىن ئايرىغان. پۇلدار ئىندىئان ئاق سۆڭەكلىرىنى يوشۇرۇن ئۆلتۈرۈلۈپ ، مال مۈلكى بۇلاڭ تالاڭ قىلىنغان .مۇستەملىكىچىلەر ئاچقان

« نېسىگە سېتىپ ئۆسۈمى بىلەن تۆلىتىۋېلىش ماگزىن » لىرى ئىندىئانلارنى نامراتلاشتۇرىدىغان ئاساسلىق ئاملغا ئايلانغان.

5. مائارىپنى گۈللەندۈرۈش ھىيلىسى
ئاتالمىش مائارىپنى گۈللەندۈرۈش شۇئارى ئاستىدا نادانلاشتۇرۇش ھىيلىسى ئەدەبىي ئويغىنىش ھەركىتىنىڭ تۈرتكىسىدە پۈتكۈل ياۋروپانى دىني ئىسلاھات دولقۇنى قاپلىغاندىن كېيىن ، مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارغا بولغان دىنى تەربىينى كۈچەيتىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى تونۇپ يەتتى. ئۇلار ئىنسانپەرۋەرلىك تونىغا ئورۇنىۋېلىپ «ئىندىئان مائارىپىنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ روھىنى قۇتقۇزۇۋالايلى» دېگەن شۇئارنى بازارغا سالدى.
1523-يىلى ئىسپانىيىلىك داڭلىق روھانى پېيدولۇ مېكسىكىدا تۇنجى « ئىندىئانلار مەكتىپى» نى قۇرغاندىن كىيىن ، پۈتكۈل ئامېرىكا قىتئەسىدە

مەكتەپ قۇرۇش قىزغىنلىقى كۆتۈرۈلدى.
مەكتەپلەرگە دەسلەپتە بويسۇنغان خىزمەت
كۆرسەتكەن ئىنديئان ئاق سۆڭەكلىرىنىڭ
باللىرى قوبۇل قىلىندى. مەكتەپلەردە ياۋرۇپا
مىسسىئونېرلار مەكتەپلىرىدىكى ئوقۇتۇش مېتوتى
ئاساس قىلىنىپ ، ئەنئەنىۋى خىرىستىئان دىنى
دەرىسلىرى ئۆتۈلدى، ئىسپان تىلى ئوقۇتۇش
ئاساس قىلىندى. ئەيساغا قارغۇلارچە چۈقۇنۇش
روھى پۈتكۈل مائارىپ ئەخلاقىنىڭ مەركىزىگە
ئايلاندى« ئىنجىل» نى يادلاش ئەۋج ئالدى
.مۇستەملىكىچىلەر « ئىنديئان باللار دىنى
تەشۋىقات ئەترىتى » تەشكىل قىلىپ ،
ئوقۇغۇچىلارنى ئاتا-ئانىلىرىغا ، يەرلىك خەلققە
خىرىستىئان دىنىنى تەشۋىق قىلىشقا
ئورۇنلاشتۇردى. بۇ ئوقۇغۇچىلار يەنە ئىنديئان
ئاەللىرىنىڭ يەرلىك دىنىغا چوقۇنۇشىنى توسۇش
، يەرلىك قول ھۈنەر كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشنى
چەكلەش، قارشىلىق ھەركەتلىرىگە پايلاقچىلىق

قىلىش، ئىندىئان دىنى بۇتلىرىنى چېقىش ۋەزىپىسىنىمۇ ئۆتەيتتى. ئەمما بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆز ئاتا ـ ئانىلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈۋېتىلەتتى. مۇستەملىكىچىلەرنىڭ دەرسلىك ماتېرىياللىرىدا مۇستەملىكىچىلىك تارىخى بۇرمىلانغان، ئىندىئان مىللى قەھرىمانلىرى «ئەيسانىڭ دۈشمىنى» دىيىلىپ ھاقارەتلەنگەن، ئوقۇغۇچىلارغا ئىسپانچە يىڭى ئىسىملار قويۇلغان. ئۆز تىلىدىن قول ئۈزۈپ ، ئىسپان تىلىنى قوللانغانلارنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتكەن. مەكتەپلەردە يەنە ئىنجىلدا زىكرى قىلىنغان مۇقەددەس كىشىلەرنى مەدھىيەلەش ئەۋج ئالغان. ھەتتا مۇستەملىكىچىلەرنىڭ ئوبرازى كۆپتۈرۈلگەن. ئىندىئانلارنىڭ قارشىلىق ھەرىكەتلىرى ھەجۋىيلەشتۈرۈلگەن تىياتىرلارنى ئويناش ئومۇملاشقان. مۇستەملىكىلەرنىڭ ئىندىئان مائارىپىنى گۇللەندۈرۈش يولىدىكى بىر قاتار تەدبىرلىرى ئارقىسىدا ، 17.ئەسىرنىڭ

ئاخىرلىرىغا كەلگەندە ئامېرىكا قىتئەسىدە ، يېڭى بىر ئەۋلات ئورنىتىلغان. ئىندىئان زىيالىيلىرى شەكىللىنىپ ئۆز مىللىتىنىڭ خاراپلىشىشىنى تىزلەتكۈچى كاتالىزاتورغا ئايلانغان ئىدى.
ئامېرىكا مۇستەقىللىق ەركىتى ، 1. دۇنيا ئۇرۇشى ، فاشىسىزىمغا قارشى ئۇرۇش قاتارلىق بىر قاتار چوڭ ئۆزگۈرۈشلەر گەرچە ئىندىئان مائارىپىغا بەزى پايدىلىق شارائىتلارنى يارىتىپ بەرگەن بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلار يەنىلا مائارىپ سىياسىتىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ قالدى.
مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارنى« ئاز قوبۇل قىلىش، مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەرنى ئىشقا قويماسلىق» تىن ئىبارەت تەزدۈرۈش ەيلىسى قوللىنىپ« ئوقۇش قىزغىنلىقى يوق ياۋايى مىللەت» دېگەن قالپاقنى كىيگۈزۈپ قويدى.
نەتىجىدە ئىندىئانلارنىڭ ئەنئەنىۋى بىلىم چۈشەنچىلىرى ئىزچىللىقنى يوقۇتۇپ ، مىللي مائارىپ شەكلى پۈتۈنلەي خاراپلاشتى. ئىندىئانلار مىسلىسىز دەرىجىدە نادانلىشىپ كەتتى.

6. بايلىق يۆتكەپ كېلىپ ئۆزىنى كۈچلەندۈرۈش ھەيلىسى

ياۋروپادا كاپىتالىزىم بىخ سۈرگەندىن كېيىن جاھانگىر ئەللەر بايلىق تالان- تاراج قىلىش پائالىيىتىنى تېخىمۇ كەسكىنلەشتۈردى. ئىسپانىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئامېرىكا قىتئەسىنى تالان -تاراج قىلىشتا قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىدى. 1519 يىلى مۇستەملىكىچى كورتىس ئازتېكلار دۆلىتىگە باستۇرۇپ كىردى. ئازتېك پادىشاھى سۈلھەيلىشىش نىيىتىدە كورتېسقا دىيامىتىرى ئالتە ئىنگىلىزچى كېلىدىغان ئىككى ئالتۇن لېگەن بىر قاپاق كېپەك ئالتۇن ۋە باشقا نۇرغۇن سوۋغىلارنى تەقدىم قىلدى، كورتېس سوۋغىلارنى ئېلىۋېلىپلا رەزىل نىيىتىنى ئاشكارىلىدى. ئىككى سائەت ئىچىدىلا ئىككى مىڭ ئىندىئاننىڭ جېنىغا زامىن بولدى ۋە ئالتە مىليون 300 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا باراۋەر ئالتۇن كۈمۈشنى بۇلاپ كەتتى.

1532 . يىلى يېسارو ئىنكا دۆلىتىگە ھۇجۇم قىلىپ ، پادىشاھ ئاتا خالبانى ئەسىر ئېلىپ بىر ئۆيگە سولاپ قويدى ھەم ئىنكا ئىندىئانلارغا پادىشاھ قامالغان ئۆيىنى ئالتۇن-كۈمۈش بىلەن تولدۇرۇپ بەرسە، پادىشاھنى قويۇپ بېرىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. پۈتكۈل ئىنكا ئاھالىسى ھەرىكەتكە كېلىپ، ئۇزۇنلۇقى 22 ئىنگلىزچى كەڭلىكى 17ئىنگلىزچى ، ئېگىزلىكى 9 ئىنگلىزچى كېلىدىغان بۇ ئۆيىنى ئالتۇن - كۈمۈش ،يامبۇلار بىلەن تولدۇرغان بولسىمۇ، پېسارو بايلىقلا ئېرىشىۋېلىپلا قىرغىنچىلىق ھەركىتىنى باشلىۋەتتى. مۇستەملىكىچىلەرنىڭ بۇ خىل بۇلاڭ-تالاڭ ھەرىكەتلىرى پۈتكۈل قىتئەنى قاپلىغاندىن كيىن، ھەر قايسى جايلاردا ئىندىئانلارنىڭ قارشىلىق ھەركەتلىرى ئارقا - ئارقىدىن مەيدانغا چىقتى. 1553. يىلى چىلىدىكى ئالاۋكا ئىندىئانلىرى ئىچىدىن چىققان ياش قەھرىمان لۇدارۇ چىلى ئىندىئانلىرىغا باش

بولۇپ، مۇستەملىكىچىلەرنى تارمار قىلدى ھەم
مۇستەملىكىچى ئارمىيە قوماندانى بالدىۋىنى ئەسىر
ئالدى. لۇدارۇ پۈتۈن خەلق توپىلانغان مەيداندا
بالدىۋىيگە : «سەن ئالتۇن بۇلىغىلى كەلگەن،
بىز سېنى ئالتۇنغا تويغۇزۇپ قويايلى» دەپ
خىتاپ قىلىپ، قايناپ تۇرغان ئالتۇن
ئېرىتمىسىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا قۇيدى. ئەمما
خائىنلارنىڭ كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشى سەۋەبىدىن
ئىندىئانلارنىڭ قارشىلىق ھەرىكەتلىرى تېزلا
مەغلۇپ بولدى. مۇستەملىكىچىلەر تېخىمۇ كۆپ
بايلىققا ئېرىشىش مەقسىتىدە مېكسىكا ، پېرۇ،
بولىۋىيە ، ۋە يېڭى كرانادا قاتارلىق جايلاردا
ئالتۇن-كۈمۈش كانلىرىنى كەڭ ئېچىپ
ئىندىئانلارنى كۈنىگە 18سائەت ئىشلەشكە
مەجبۇرلىغان. قامچاكالتەك ئاستىدىكى ئېغىر
ئەمگەك ۋە كانلارنىڭ بىخەتەرلىك ئىشلىرىنىڭ
ناچارلىقى سەۋەبلىك كان ئالۋىڭىغا
تۇتۇلغانلارنىڭ بەشتىن تۆت قىسمى ئۆلۈپ

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

كەتكەن .شۇڭا كان ئالۋىڭىغا تۇتۇلغانلارنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى ئالدىن ئۆتكۈزىۋېتىش پۈتكۈل ئىندىئان جەمىيىتىدە ئومۇمىي ئادەتكە ئايلانغانىدى. مۇستەملىكىچىلەر 1541 .يىلغا قەدەر 15مىليون ئىندىئاننىڭ جېنىغا زامىن بولغان. ئىسپانىيە 1574 . يىلغا قەدەر ئامېرىكا قىتئەسىگە 200 مىڭ ئائىلىنى كۆچۈرۈپ بارغان بولۇپ، ئۇلار كان ـئېكىنزارلىق ئېچىش، سودا قىلىش، ئىندىئانلارغا نازارەت قىلىش، خىزمەتلىرىنى ئىشلىگەن. ئىندىئانلار كۆپلەپ قىرىلىپ كەتكەچكە ، مۇستەملىكىچىلەر ئەمگەك كۈچىنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئىبلىس قولىنى ئافرىقىغا سوزغان. 19 ئەسىرنىڭ 70. يىللىرىغا قەدەرئافرىقا 100مىليون خەلقىدىن ئايرىلغان، بۇنىڭ 15 مىليونىلا ئامېرىكىغا ساق بارالىغان . بەزىلەرگە بەخت ئېلىپ كەلگەن ئىش يەنە بەزىلەرگە كۈلپەت ئېلىپ كېلىدۇ. بىر سىنىپنىڭ ئازادلىققا چىقىشى ماھىيەتتە، ئىككىنچى

بىرسىنىپنىڭ قۇللۇققا چۈشۈرۈلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ(ئېنگېلىز.)
ئامېرىكا قىتئەسىدە كانلارنىڭ ئېچىلىشى ، يەرلىك ئاھالىنىڭ قىرىپ تاشلىنىشى كاپىتالىستىك ئىشلەپچىقىرىش دەۋرىنىڭ تاڭ نۇرى ئىدى، يىغىدىن تۇغۇلغان كاپىتالنىڭ بېشىدىن تاكى تاپىنىغىچە قان ۋە زەرداپ تېمىپ تۇراتتى(ماركىس).
 مۇستەملىكىچىلەر ئىندىئانلارنى زۇلمەتلىك تۇرمۇشقا مۇپتىلا قىلىش بەدىلىگە ، ئۇلارنىڭ سۆڭەكلىرى بىلەن يۇغۇرۇلغان ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ەەدەپ ياۋروپاغا يۆتكىگەن. 1545 -1560يىللار ئارلىقىدا ئىسپانىيەگە ئامېرىكىدىن5500 كىلوگرام ئالتۇن، 246 مىڭ كىلوگرام كۈمۈش توشۇلۇپ تۇرغان .باشقا بايلىقلار تېخىمۇ كۆپ. ئەزەلدىنلا سېرىقتال سەۋىيىدىن يۇقىرى تۇرمۇش مۇەتتىغا ئېرىشەلمەي كەلگەن ئىسپان ئاق سۆڭەكلىرى ئامېرىكىدىن

بۇلاپ كېلىنگەن بۇ ھارام بايلىقلارغا ئۆزىنى ئاتقان. ئۇلار بۇ بايلىقلارنى پۈتۈنلەي ئۆزلىرىنىڭ ئەيش ئىشرەتلىك تۇرمۇشىغا سەرپ قىلىپ مىسلىسىز دەرىجىدە چىرىكلىشىپ كەتكەن. ئۇلاردا كاپىتالىزىم تەرەققىي قىلالمىغان بولۇپ ئىسپانىيەگە كەلگەن ئامەت باشقا جاھانگىرلارنىڭمۇ كۆزىنى قىزارتقان. ئەنگىلىيە دەسلەپتە ئامېرىكىدىن ئىسپانىيەگە توشۇلىۋاتقان بايلىقلارنى بۇلاش بىلەن شۇغۇللىنىپ 1577ـ 1580يىللىرىدا 4 مىليون 700 مىڭ فوندىستېرلىڭ قىممىتىدىكى بايلىققا ئېرىشتى. ئۇلار 1584.يىلى شىمالىي ئامېرىكىنى ئىسپانىيىدىن تارتىۋېلىپ ۋىرگىنىيە مۇستەملىكىسىنى شەكىللەندۈردى. پورتۇگالىيەمۇ برازىلىيىنى بازا قىلىپ تۇرۇپ ، جەنۇبى ئامېرىكىدا ئىسپانىيە بىلەن مۇستەملىكە تالاشتى. گوللاندىيە ئاتلانتىك ئوكيانىنى قامال قىلىۋالدى . 1609. يىلى فىرانسىيە شىمالى ئامېرىكىغا بېسىپ كىرىپ ئەنگىلىيە بىلەن

مۇستەملىكە تالاشتى. شۇنداق قىلىپ ئۆز
ئاجىزلىقىغا باقماي ناھايتى كەڭ جايلارغا
مۇستەملىكىچىلىك تورى يايغان ئىسپانىيە ئامېرىكا
قىتئەسىدىكى مۇستەملىكە جايلىرىنىڭ كۆپ
قىسمىنى باشقا جاھانگىرلارغا تارتقۇزۇپ قويدى.

7 .قەبىلىۋازلىقتىن پايدىلىنىپ پارچىلاپ يوقىتىش
ھىيلىسى
مۇستەملىكىچىلەر كېلىشتىن ئىلگىرى ئىندىئانلار
جەمىيىتىدە ئانىلىق ئۇرۇقداشلىق تۈزۈلمىسىدىن
تارتىپ دۆلەت تۈزۈلمىسىگىچە بولغان ئارىلىقتىكى
پۈتكۈل فورماتسىيە شەكىللىرى تەڭلا مەۋجۇت
ئىدى، قەبىلىۋازلىق ئىنتايىن تەرەققىي
قىلغانىدى. ھەر قەبىلە ئۆز ئىگىلىكىگە ماس
كېلىدىغان زېمىندا مۇستەقىل ياشايتتى،
ئىجتىمائىي سەۋىيىسىمۇ تەكشىسىزئىدى. قەبىلىلەر
ئوتتۇرىسىدا دائىم ئۇرۇش بولۇپ تۇراتتى. بولۇپمۇ
مايا دۆلىتى، ئازتېك دۆلىتى ۋە ئىنكا دۆلىتىنىڭ

www.uyghurkitap.com

ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلۇشى بوي سۇندۇرۇلغان
قەبىلە ئەزالىرىنىڭ قەلبىدە قىساس دېغى
قالدۇرۇلغانىدى. مۇستەملىكىچىلەر
ئىندىئانلاردىكى بۇ خىل قەبىلىۋازلىق ھالىتىدىن
ئۈنۈملۈك پايدىلانغان ئىدى. ئۇلار قەبىلىلەر
مۇستەقىللىقىنى ھەدەپ بازارغا سېلىپ، يەرلىك
ئاھالىلەرگە ئىلگىرىكى قەبىلىسىنى قۇرۇپ
بېرىشكە ۋەدە بېرىپ ئۇلارنى ئۆز خانلىقىغا
قارشى چىقىشقا كۈشكۈرتكەن ۋە كونا
زىددىيەتلەرنى تىرىلدۈرۈپ قەبىلىلەرئارا
ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىپ، قەبىلىلەرنىڭ ئۆز ـ ئارا
ئۇرۇشۇپ قان تۆكۈشىگە سەۋەب بولغان ھەمدە
بىر قەبىلىنى يوقاتماقچى بولسا ئالدى بىلەن
شۇقەبىلىگە دۈشمەن قەبىلىنى قولغا چۈشۈرۈپ
ئۇنىڭدىن پايدىلانغان. خۇددى ماركس
ئېيتقاندەك، «ئىسپانىيەلىكلەر ئامېرىكا
قىتئەسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان چاغلىرىدا بىر
قەبىلە باشلىقىنى تىرىك تۇتۇۋالسا بارلىق قەبىلە

ئەزالىرىنىڭ پالەچ ھالغا چۈشۈپ قېلىپ ئۇرۇش قىلىشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلىۋالغان، شۇڭا ئۇلار ئالدى بىلەن پادىشاھ ياكى

قەبىلە باشلىقلىرىنى قولغا چۈشۈرۈش، ئۇنى ئۆز مەقسىدىگە يەتكۈچە تىرىك ساقلاش ھىيلىسى»نى قوللانغان. 1519. يىلى كورتىس ئازتېك

پادىشاھىنى ئالداپ نەزەر بەنت قىلىۋالغان، ھەر قايسى قەبىلىلەر ئىتتىپاقلىشالمىغاچقا ئىككى يىل ئىچىدىلا ئازتېكلار مۇنقەرز قىلىنغان. 1533 .يىلى پېساررو ئىنكا دۆلىتىگە باستۇرۇپ بارغاندا ئالدى بىلەن پادىشاھلىق تەختىنى تارتىۋېلىش كويىدا يۈرگەن ئىندىئان ئاقسۆڭەكلەرنى ئۆزىگە تارتىپ، ئۇلارغا تەختنى ئېلىپ بېرىش ۋەدىسىنى بېرىپ، ئۇلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ ئالتە مىليون نوپۇسلۇق ئىنكا دۆلىتىنى ئوڭايلا بېسىۋالغان.

1546. يىلى يەنە بىر مۇستەملىكىچى مۇتەيىغ مايا دۆلىتىگە باستۇرۇپ بارغاندا ئىككى چوڭ قەبىلە ئوتتۇرىسىدا ھوقۇق تالىشىش كۆرىشى بولىۋاتاتتى.

مۇنتەيغ ئاۋۋال بىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ئۇنىڭ دۈشمىنىنى يوقۇتۇش، ئارقىدىن ئۇنىمۇ ساق قويماسلىق ەيلىسىنى ئىشلىتىپ ئىمپېرىيە دەرىجىسىگە يەتكەن مايا دۆلىتىنى ئازغىنا ئەسكەر بىلەن مۇنقەرز قىلغان.

8. رەزىل ۋاستىلەرنى قوللىنىپ جىسمانىيتنى خورىتىش ەيلىسى

ئىسپانىيە مۇستەملىكىچىلىرى ئىندىئانلارنى دەسلەپكى قەدەمدە مۇستەملىكىسىگە ئايلاندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، نۇقۇل ئىقتىسادىي ئۈنۈم قوغلاشتى، ئۇلار ئىندىئانلار تېرىشنى بىلىدىغان 47 خىل مۇستەقىل زىرائەت ـئۆسۈملۈككە قانائەت قىلماي ، باشقا قىتئەلەردىن يەنە 200 خىل زىرائەت كۆچۈرۈپ باردى. ئىندىئانلارنى ئىبىرىيە يېرىم ئارىلىغا خاس ئىگىلىك شەكلى ۋە قورال سايمانلارنى قوللىنىشقا مەجبۇرلىدى.

مۇستەملىكىچىلەر دېھقانىنىڭ قولىدا بىر پارچە يەر

بولسلا ەممىنى ئۇنتۇيدۇ دەپ قارىغاچقا،
ئىندىئانلارنىڭ قولىدىكى يەرنى تارتىۋالماي،
يەرسىزلەندۈرۈشنىڭ يەنە بىر خىل شەكلى ـ
ئېغىر باج سېلىق ۋاستىسىدىن پايدىلاندى. يىل
ئاخىرىدا ھوسۇلنىڭ يېرىمىنى بەزى جايلاردا
ئۈچتىن بىر ياكى ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى باج
سېلىققا ھېسابلاپ تۇتۇپ قالدى. ياۋروپادا قايسى
مەمىلىكەتنىڭ بازىرى ئىتتىك بولسا ئىندىئانلارنى
شۇ خىل زىرائەتلەرنى تېرىشقا مەجبۇرلىدى،
ياۋروپادىن كۆپلەپ مال چارۋا يۆتكەپ كېلىپ
ئىندىئانلارغا مەجبۇرى باققۇزدى. ئىندىئانلارنى
ئالداپ ئۇزۇقلۇق قىممىتى ئىنتايىن تۆۋەن
نەرسىلەرنى يېيىشكە كۆندۈردى. ئۇزۇقلۇق
يېتىشمەسلىك ، يۇقۇملۇق كېسەل، ئېغىر ئەمگەك
قاتارلىق سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ئىندىئانلار
تۈركۈم- تۈركۈملەپ قىرىلىپ كەتتى.
مۇستەمىكىچىلەر يەنە ئىندىئانلارنىڭ قولىدىكى
بايلىقىنى يەۋېلىش مەقسىتىدە ئۆزلىرى ئويدۇرۇپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

چىققان « جەننەت بېلىتى» نى يۇقىرى باھادا زورلاپ ساتتى. ئۆلگۈچى ئىندىئانلاردىن قالغان مىراسنىڭ يېرىمىنى ئۆلگەندىن كېيىنكى دۇئا - تىلاۋەت ھەققىگە تۇتۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ ئىندىئانلارنىڭ ھايۋاندىن ھېچ پەرقى قالمىدى. ئىندىئان دىنلىرىدا ھاراققا چىلانغان قوناقنى ئوتتا كۆيدۈرۈپ ئىلاھلارغا نەزىر قىلىش ئادىتى بارئىدى. مۇستەملىكىچىلەر بۇ ئادەتنى خىرىستىئان دىنىنىڭ مۇناسىۋەتلىك تەرەپلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىندىئانلارنى ھاراققا قىزىقتۇردى. 1544. يىلى مېكسىكىدا تۇنجى ھاراق زاۋۇتى قۇرۇلغاندىن باشلاپ، جاي-جايلاردا زەھەرلەش كۈچى زور بولغان يۇقىرى گرادۇسلۇق ھاراق ئىشلەيدىغان زاۋۇتلار كەينى - كەينىدىن قۇرۇلدى. ھاراق بوتكىلىرىمۇ يىراق - يېقىندىكى يېزىلارغا قەدەر ئۇمۇملاشتى، ھەممە نەرسىسىدىن ئايرىلغان ئىندىئانلار بىراقلا ھاراققا بېرىلىپ كەتتى. ھاراق ئىندىئانلارنى زەئىپلەشتۈرۈپ،

جەڭگىۋارلىقىنى يوقاتتى، ئۇلار ساقال قويۇشقا
قارا رەڭلىك كىيىم كىيىشكە ئادەتلەنگەن
ئىسپانىيەلىكلەردىن ئۆلگۆدەك قورقىدىغان
(ئىندىئان دىنىدا ئۆلۈم ئىلاھى ساقاللىق سۈپەتتە
تەسۋىرلىنەتتى، قارا رەڭمۇ بالايى ـ ئاپەتنىڭ
سىمۋولى ئىدى) ھەتتا ئون ئىندىئان بىر
ئىسپانىيەلىكنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە جۈرئەت
قىلالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. ئۆزلىرىنىڭ
يوغان بەستى بىلەن كولۇمبوغا يۇنان
ئەپسانىلىرىدىكى گىگانىت ئادەملەرنى ئەسلەتكەن
ئىندىئانلار ھاراققا بىرىلگەندىن كېيىن،
بارغانسېرى كىچىكلەپ، ئاجىزلىشىپ كەتتى.
ئىندىئانلار دۇنيادا تۇنجى بولۇپ تۇغۇت چەكلەش
دورىسىنى ئىشلەتكەن بەقۇۋۋەت خەلق ئىدى.
ھاراققا بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بۆرىكى
ئاجىزلاپ ئۇرۇقى پۇچەكلىشىپ ئەۋلاد
قالدۇرالمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. ھەتتا بىر
نەچچە بوتۇلكا ھاراقنى دەپ خائىنلىق قىلىدىغان

ساتقىنلارمۇ بىر نەچچە يۈز بوتۇلكا ھاراقىقا ئۆز زېمىننى تېگىشىشۋېتىدىغان قەبىلە باشلىقلىرىمۇ كۆپلەپ چىقتى. ياۋروپا سانائەت ئىنقىلاۋىدىن كېيىن ئىندىئانلارغا قارىتىلغان تۇغۇت چەكلەش سىياسىتى ئۆلۈم سىياسىتىگە ئالماشتى. ئامازون دەريا ۋادىسىدىكى ئىككى مىليونغا يېقىن ئىندىئان خەلقى مۇستەملىكىچىلەرنىڭ بۇ جايدا كان ئېچىش، زاۋۇت قۇرۇشقا نارازىلىق بىلدۈرۈپ ،چەت جايلارغا كۆچۈشكە قارشى تۇرغاچقا، مۇستەملىكىچىلەر سۇ ئارقىلىق مەخپى تارقاتقان مىكروبتا يۇقۇملىنىپ پۈتۈنلەي قىرىلىپ كەتتى (ھازىر 100مىڭچە ئىندىئان قالدى). شەرقىي شىمال كولۇمبىيە ئورمانلىقىدىكى كادىيە ئىندىئانلىرى ئۆزلىرى ئاچقان ئالتۇن كانىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى مۇستەملىكىچىلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى خالىمىغاچقا، مۇستەملىكىچىلەر تەرىپىدىن ئوزۇق تۈلۈك جەھەتتە قامال قىلىنىپ، سىل كېسىلى بولۇپ قىرىلىپ تۈگىدى.

بىرازىلىيە ئىسسىق بەلۋاغ ئورمانلىقىدىكى
ئىندىئانلار مۇستەملىكىچىلەر قەستەن
يۇقتۇرغان قىزىل كېسىلى بىلەن يۇقۇملىنىپ
قىرىلىپ كەتتى. باشقا نۇرغۇن جايلاردىكى
ئىندىئانلارمۇ مۇستەملىكىچىلەر ئىئانە
قىلغان يۇقۇملۇق كېسەلگە گىرىپتار بولغۇچىلار
كىيىپ تاشلىۋەتكەن كىيىملەرنى كىيىپ،
يۇقۇملىنىپ قىرىلىپ كەتتى. بەزى مۇستەملىكىچى
كاتتىباشلىرى ئەيسا خىرستىئان دىنىغا بايلىق
ياراتقۇچىلارنى قوللايدۇ دېگەندەك دىنىي نىقابقا
ئورىنىۋېلىپ، ئاشكارا ھالدا ئىندىئانلار
ئىنسانلارنىڭ نەسلى ئەمەس كۆيدۈرۈش،
پارتلىتىش ئارقىلىق ئۆلارنى قۇرۇتىۋېتىش كېرەك
دەپ جار سالدى. ھەتتا مۇستەملىكىچىلەر
ۋېنېسۇئېلا، ئامازون دەريا ۋادىلىرىدىكى، كارىب
دېڭىزى ساھىلىدىكى ئىدىئانلارنى ئەمگەككە
سېلىش باھانىسىدا زەھەرلىك يىلان، تىمساق ،كىت
... قاتارلىق يىرتقۇچ ھايۋانلار كۆپ جايلارغا

باشلاپ بېرىپ يىرتقۇچ جانلىقلارغا يەمچۈك قىلىپ يوقۇتىۋەتتى. مۇشۇنداق رەزىل ۋاستىلەر ئالدىدا 40 مىليون نوپۇسلۇق ئىندىئان خەلقىدىن ھازىر قالغىنى بىر مىليوندىن سەل ئاشىدۇ.

9. خەلقئارا مەۋجۇتلۇق ئىنتېرناتسىئونالىنىڭ خىتابى

قالدۇق ئىندىئانلارنىڭ باھارى 1969 .يىلى لوندوندا خەلقئارا مەۋجۇتلۇق ئىنتېرناتسىئونالىنىڭ قۇرۇلۇشى مۇستەملىكە ئاستىدا يۇقىلىشقا يۈزلىنىۋاتقان ئىندىئانلارغا باھار شاملى ئېلىپ كەلدى. مەۋجۇتلۇق ئىنتېرناتسىئونالى « بىز ئەڭ ئەقەللىي ھوقۇق ـ مىللەتلەرنىڭ ئەلمىساقتىن بۇيان ياشاپ كەلگەن ئۆز زېمىنىدا ھاقارەتلەنمەي ئاچ ـ يالىڭاچ قالماي ئەركىن ياشاش ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن كۆرەش قىلىمىز» دېگەن بۇرچنى ئۆزىگە قىبلىنامە قىلغان. 1980. يىللاردا پانامادىكى قىزىلتاغ ۋادىسىدا لوندوندىكى بىر

شىركەت 22 مىليارد دوللار مەبلەغ سېلىش بەدىلىگە دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ مىس كانى ئاچماقچى بولغان ۋە بۇ جايدىكى بىر مىليوندىن ئارتۇق ئىنساننى خەلقنى سىرىتقا قوغلىغان چاغدا، ئېنتىرناتسىئونال بولسا« يەرلىك خەلقنىڭ ئۆز مۇەتىدىن ئايرىلغانلىقى ئۇلارنىڭ ھالاك بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ، يەرلىك ئاھالە ئەتراپقا كۆچسە ئۇلار ئوتتۇرىسدكى ئىنسانىي مۇناسىۋەت تورى بۇزۇلۇپ، غۇرۇرى دەپسەندە بولىدۇ... . يەرلىك خەلقنىڭ مەۋجۇتلۇق ھوقۇقىنى قوغدايلى، ئۇلارغا ئۆزىنى قوغداش تاكتىكىلىرىنى ئۆگىتەيلى، مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتنىڭ ئۇلارغا بولغان زىيىنىنى ئازايتايلى » دەپ ئېتىراز بىلدۈردى. ئامېرىكىلىق ئىنسانشۇناس يوھان لېندېن ھۆكۈمەتنىڭ ئېچىش سىياستىنىڭ تەسرىدە ئىندىئانلارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كېتىشىگە يۈزلەنگەنلىكىنى، بىر نەچچە ئون يىل ئىچىدىلا بىرازىلىيەدىكى 270 ئىندىئان قەبىلىسىنىڭ 90

نەچچىسىنىڭ يوقلىپ كەتكەنلىكىنى ئۆچتىن ئىككى قىسىم قەبىلىنىڭ ئادەم سانىنىڭ مىڭىغىمۇ يەتمەيدىغانلىقىنى ئاشكارىلىدىغاندىن كېيىن، بىرازىلىيىلىك ئىنسانشۇناس داشى رىبلو ماقالە ئېلان قىلىپ « قىلچە ئىقتىسادىي قىممىتى يوق دەپ قارالغان جايلاردىلا ئىندىئانلار پۈت قويغۇدەك زېمىنغا ئېرىشەلەۋاتىدۇ، قەيەردە بايلىق بارلىقى سېزىلگەن كۈندىن باشلاپ شۇ جاينىڭ ئىندىئانلىرىغا قىيامەت باشلىنىدۇ» دەپ نارازىلىق بىلدۈردى. مەۋجۇتلۇق ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئەزاسى بىنتېرى ئامېرىكا ھۆكۈمىتىگە بايانامە تاپشۇرۇپ بىز ھۆكۈمەتتىن كان ئاچماسلىقنى تەلەپ قىلمايمىز، بىز پەقەت ھۆكۈمەتتىن ئېچىش پىلانى تۈزىدىغان چاغدا يەرلىك مىللەتلەرگە قانچىلىك ئاۋارىچىلىق كەلتۈرىدىغانلىقىنى ئويلىشىشىنى، ئۇلارنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنىمۇ پىلانغا كىرگۈزۈشنى تەلەپ قىلىمىز» دەپ تەلەپ قويغان.

ئىنسانشۇناسلار ھازىر دۇنيادا ئەڭ ئىلغار دەپ قارىلىۋاتقان تۇغۇت چەكلەش دورىسىنىڭ ئىندىئانلارنىڭ مىڭ يىللار ئىلگىرىكى ئىجادىيىتى ئىكەنلىكىنى، ئامېرىكا ئارمىيىسىنىڭ پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدا ئىندىئانلار مىلادىدىن ئىلگىرى ئىجاد قىلغان دورىلارنى ئىشلەتكەنلىكىنى ئاشكارىلاش ئارقىلىق، ئىندىئانلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئىگىلىك شەكلىنىڭ، قول ھۈنەرۋەنچىلىكىنىڭ، ئاڭ سېستىمىسىنىڭ قىممىتىنى تەشۋىق قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بىرمۇنچە ئالىملار « بىلىمنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ياخشى چارىسى ئۇنى ئۆزى پەيدا بولغان زېمىندا ئىزچىللىققا ئىگە قىلىش، ئىندىئانلارنى ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە قىزىقتۇرۇش يولى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئىگىلىك شەكلىنى داۋاملاشتۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك » دەپ ھېسابلىغاندىن كېيىن، مەۋجۇدلۇق ئېنتېرناتسئونالنىڭ ئامېرىكا شۆبىسى ئامازون ۋادىسىدا مەدەنىي مىراسلارنى قوغداش ئورنى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

قۇرۇپ، ئامازون ھاۋزىسىدا چىقىدىغان ھەرخىل
مېۋە ئۆسۈملۈك مېيى ۋە دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى گۈل
گىياھ جەۋھەرلىرىنى خەلقئارا بازارغا سالغان
مەسئۇل خادىملارنىڭ مۆلچەرلىشىچە بۇ ئورۇن 20
يىلدا 15 مىليارد ئامېرىكا دوللىرلىق ساپ پايدا
يارىتىدىكەن، بۇ جايدىكى ئىندىئانلار يىلىغا بىر
مىليارد ئامېرىكا دوللىرىغا ئېرىشىدىكەن. ئۇلار بۇ
پۇل ئارقىلىق مەكتەپ، دوختۇرخانا، مىللىي
كارخانىلارنى قۇرىدىكەن. 1989 يىلى
كالفورنىيەدە « شامان دورىلىرى » شىركىتى
ئېچىلغان، بۇ شىركەتمۇ ئىندىئانلارغا زور مىقداردا
پايدا يارىتىپ بەرگەن. نيۇيورك ئۆسۈملۈك
تەتقىقات ئورنىنىڭ باشلىقى بېلىك ئۆزىنىڭ
پەقەت ئىندىئانلارلا تېرىشنى بىلىدىغان زىرائەتلەر
ئىچىدىن راك ۋە ئەيدىز كېسەللىكلىرىگە شىپا
بولىدىغان ماددىنى دەسلەپكى قەدەمدە
بايقىغانلىق تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيەت قازانسا
ئىندىئانلارنىڭ نۇرغۇن پايدىغا ئېرىشىدىغانلىقنى

ئېلان قىلغان. يېڭى گۋېنىيەگە تۇنجى قېتىم بارغان ئاۋستىرالىيىلىك پېتربات 1970 .يىللاردا بۇ جايدا بىر ساياھەت ئورنى ئاچقان، ھەر يىلى ئون مىڭدىن ئارتۇق ساياھەتچىنى كۈتىۋالغان ھەم بۇ جايدا ئېرىشكەن پايدىنىڭ كۆپ قىسمىنى يەرلىك ئىپتىدائىي مىللەتلەرگە ئىئانە قىلىۋەتكەن. يېقىنقى يىللاردا ئىندىئان يېزىلىرىغا بارغان ساياھەتچىلەر ھەر بىر ئىندىئان ئاقساقىلىنىڭ ئەتراپىغا 23 يۈز ياشنىڭ توپلىشىپ قەدىمكى مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى، ئاڭ چۈشەنچىلىرىنى ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى، بۇرۇن شەھەرلەرگە قېچىپ كەتكەن ئىندىئان ياشلىرىنىڭمۇ ئارقا ئارقىدىن ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن.

ئاسىيا كىندىكى گېزىتى " نىڭ 1996 يىل 1- ئايلىق سانلىرىدىن ئېلىندى".

/ http://munber.iuyghur.com: مەنبە